

გოგა ხატიაშვილი

სისხლის სამართლის პროცესის ევროპეიზაცია და დაზარალებულის სამართლებრივი მდგომარეობა

გოგა ხატიაშვილი

სამართლის მაგისტრი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

უბსტრუქტი

2010 წლის 1 ოქტომბერს ამოქმედდა ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელმაც მთლიანად შეცვალა სისხლის სამართლის პროცესის წარმოების მოდელი და ინკვიზიციური პროცესის ნაცვლად, მხარეთა შეჯიბრებითობაზე დაფუძნებული სამართალწარმოების სისტემა დამკვიდრდა. რეფორმა შეეხო დაზარალებულის ინსტიტუტსაც, რომლის როლიც არსებითად შეიცვალა და მისი უფლებები, ძირითადად, მოწმის უფლებებს გაუთანაბრდა. შედეგად მივიღეთ, რომ ნაკლოვანი საკანონმდებლო მოწესრიგების ფარგლებში, დაზარალებულს არაქვთ შესაძლებლობა, სათანადოდ იყენონ ჩართული სამართალწარმოების პროცესში. დაზარალებულის ასეთი პასიური როლი უარყოფითად არის შეფასებული საერთაშორისო თუ ეროვნულ ლიტერატურასა თუ წყაროებში. ამდენად, დღის წესრიგში დგას საკითხი, რა როლი უნდა ჰქონდეს დაზარალებულს სისხლის სამართლის პროცესში. რამდენად სრულფასოვანი და საკმარისია კანონმდებლის პოზიცია დაზარალებულთან დაკავშირებით? არის თუ არა საჭირო დაზარალებულებისათვის დამატებითი ბერკეტების მინიჭება და ხომ არ შეუქმნის ეს საფრთხეს სამართლიანი სასამართლოს პრინციპს?

შესავალი

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ამოქმედების შემდეგ აქტიურად დაიწყო მსჯელობა დაზარალებულის უფლებებთან დაკავშირებით, რომელიც აღარ გვევლინება მხარის როლში და მხოლოდ პროცესის მონაწილის სტატუსი გააჩნია. დაზარალებულის სამართლებრივ მდგომარეობაზე მსჯელობა აქტუალობას არ კარგავს მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში და საერთაშორისო საზოგადოებაში, რასაც მოწმობს დანაშაულის მსხვერპლის სტატუსისა და მათი უფლებების შესახებ საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტები და რეკომენდაციები. მათ შორის საინტერესოა ევროკავშირის ფარგლებში მიღებული არაერთი რეკომენდაცია თუ დირექტივა. აღსანიშნავია, რომ უკვე რამდენიმე წელია, რაც ინტენსიურად მიმდინარეობს სისხლის სამართლის ევროპეიზაციის პროცესი, მათ შორის, ბოლო წლებში ევროკავშირის დონეზე გაიზარდა დაზარალებულის უფლებებიც.¹ საქართველო წარმოადგენს ევროპული ქვეყნების სამეზობლო პოლიტიკის მნიშვნელოვან ნაწილს, შესაბამისად, ევროკავშირის ფარგლებში მიმდინარე პროცესები გარკვეულ გავლენას ახდენენ საქართველოში მიმდინარე სამართლებრივ პროცესებზე. საინტერესოა, რომ საქართველოსა და ევროკავშირის შორის არსებული პარტნიორობა მხოლოდ დეკლარაციულ ხასიათს არ ატარებს და ცალკეული ვიწრო სფეროებით არ შემოიფარგლება.² „ევროპის სამეზობლო პოლიტიკაში“ საქართველოს ჩართვის შემდეგ ქვეყანა გამუდმებით ცდილობს, საკუთარი კანონმდებლობა დაუახლოვოს ევროკავშირის ნორმებსა და სტანდარტებს.³ ამდენად, მნიშვნელოვანია, რომ საქართველომ გაითვალისწინოს წამყვანი ევროპული ქვეყნების გამოცდილება, მათ შორის, დანაშაულის მსხვერპლებისათვის საკმარისი გარანტიების შექმნის თვალსაზრისით, რათა არ დადგეს იმ პრობლემებისა და გამოწვევების წინაშე, რომლის გადაწყვეტის მიზნითაც დაიწყო სისხლის სამართლის ევროპეიზაციის პროცესი.⁴ საზოგადოებას გააჩნია გონივრული მოლოდინი, რომ სახელმწიფო ეფექტურად წარმართავს სისხლის სამართლის პოლიტიკას და უზრუნველყოფს მათთვის უსაფრთხო გარემოს შექმნას.⁵

სტატიის მიზანია დაზარალებულის სამართლებრივი მდგომარეობის ანალიზი და, ძირითადად, საკანონმდებლო ხარვეზების იდენტიფიცირება. ცალკეული საკითხების გამოკვლევის მიზნით, გამოყენებული იქნება ლოგიკური, ანალიტიკური, გრამატიკული, ისტორიული, სისტემური და შედარებით-სამართლებრივი კვლევის მეთოდები. ამავდროულად, დაზარალებულის უფლებები შეფასდება, როგორც ეროვნული კანონმდებლობის, ისე ევროპული გამოცდილებისა და რეგულაციების ქრილში.

1 ჰეგელი მ., ადვერსალური და ინკვიზიციური ელემენტები ევროპული და სახელმწიფოების სისხლის სამართლის პროცესის კანონმდებლობაში, როგორც სისხლის საპროცესო სამართლის ევროპეიზაციის გამოწვევა, ქართულ-გერმანული სისხლის სამართლის ჟურნალი, №2, 2016, 3, 9; <http://bit.ly/2r1gUzG> [7.06.2017].

2 ჯიშკარიანი ბ., ევროპული სისხლის სამართალი (ევროკავშირის ფარგლებში), თბილისი, 2013, 29.

3 თუმანიშვილი გ., სისხლის სამართლის პროცესი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბილისი, 2014, 6.

4 ჯიშკარიანი ბ., ევროპული სისხლის სამართალი (ევროკავშირის ფარგლებში), თბილისი, 2013, 9.

5 Reddy P., Role of the Victim in the Criminal Justice Process, Student Bar Review, National Law School of India University, 2006, Vol 18 (1), 2; <http://bit.ly/2r5LFbS> [8.07.2017].

1. საქართველოს მიღგომეგი და რეგულაციები დაზარალებულს უფლებებთან დაკავშირებით

სისხლის სამართლის პოლიტიკაში არსებული ზოგადი ტენდენციები გვიჩვენებს, რომ ყურადღების ცენტრში დაზარალებული მოექცა. ეს ცვლილება ნათლად აისახა კრიმინოლოგიაში, რომელიც მისი დაარსებიდან მოყოლებული იკვლევდა დანაშაულის განვითარებაზე გარემო ფაქტორების ზემოქმედებას. ხოლო მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ამ დარგის ინტერესისა და კვლევის საგნად დაზარალებული იქცა.⁶ ბრალდებულისა თუ პროკურორის სტატუსისაგან განსხვავებით, ევროპის ქვეყნებში დაზარალებულის სტატუსთან დაკავშირებით მზა რეცეპტი და ფართოდ გავრცელებული მოდელი არ არსებობს. მთავარი მიზანია, რომ დაზარალებულის ინტერესები დაკმაყოფილდეს, რომელიც მხოლოდ ქონებრივი, ფინანსური დაკმაყოფილებით არ შემოიფარგლება და დამნაშავის სათანადოდ დასჯასაც გულისხმობს. დაზარალებულის უფლებებზე მსჯელობა აქტუალობას არ კარგავს როგორც ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მთელ რიგ გადაწყვეტილებებში, ისე ევროკავშირის დონეზე მიღებულ დირექტივებსა თუ რეკომენდაციებში. ყველა თანხმდება იმაზე, რომ მსხვერპლის დატოვება ყოველგვარი უფლებების გარეშე ბოროტმოქმედების წინააღმდეგ მიმდინარე სამართალწარმოების პროცესში გაუმართლებელი და მიზანშეუწონელია.⁷

1.1. ევროპის კავშირის სამართალი

ევროკავშირის ფუნქციონირების შესახებ ხელშეკრულების 82-ე მუხლის მე-2 ნაწილი საუბრობს ევროპარლამენტსა და საბჭოს მიერ დირექტივების მიღების აუცილებლობაზე სისხლის სამართლის საქმეებში სასამართლო გადაწყვეტილებების ხელშეწყობის მიზნით. ეს კი შექმნის სხვადასხვა პროცესუალურ საკითხზე მინიმალურ წესებსა და გარანტიებს. ამ მოსაწესრიგებელ საკითხებში ხელშეკრულება მოიაზრებს მსხვერპლის უფლებებსაც. ამავდროულად, ხელშეკრულება განმარტავს, რომ აღნიშნული წესების მიღება ხელს არ შეუშლის სახელმწიფოებს, შეინარჩუნონ ან დაანერგონ შესაბამისი რეგულაციები ფიზიკური პირების დასაცავად.⁸ ევროკავშირის ფარგლებში მიღებული ინსტრუმენტები აყალიბებენ მთელ რიგ რეკომენდაციებს, რომლებიც უნდა გაითვალისწინონ სახელმწიფოებმა დაზარალებულთა დაცვის უზრუნველსაყოფად. ეს რეკომენდაციები მოიცავს დაზარალებულთა დაცვას ღირსებაზე მლახველი მოპყრობისაგან როგორც სასამართლო დარბაზში, ისე მის გარეთ. აგრეთვე, მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებულ ღონისძიებებზე ხელმისაწვდომობას.

6 ტრექსელი, შ., ადამიანის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში, თბილისი, 2009, 60. იხ. მითითება: კაიზერი(1996) §47 N3; კილიასი (2002); კუნცი (2001) §26 N24; აგრეთვე, იხ: თუმანიშვილი გ., სისხლის სამართლის პროცესი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბილისი, 2014, 166.

7 ტრექსელი, შ., ადამიანის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში, თბილისი, 2009, 61.

8 Treaty on the Functioning of the EU, Article 82 2 (c), <http://bit.ly/2rL87UF> [20.09.2017].

აღსანიშნავია, რომ ევროპის კავშირის ძირითად უფლებათა ქარტიის 47-ე მუხლით გარანტირებულია სამართლიანი სასამართლოს უფლება. აღნიშნული მუხლი ერთმანეთისგან არ ასხვავებს ბრალდებულისა და დაზარალებულის უფლებას სამართლიან სასამართლოზე და ეფექტურ სამართლებრივ დაცვაზე. აღნიშნული მუხლი მოიცავს დაზარალებულის უფლებას სამართლიან და საჯარო განხილვაზე გონივრულ ვადაში, უფლებას წარმომადგენლობაზე, სამართლებრივ დახმარებაზე და ა.შ.⁹

ევროპის კავშირის 2012 წლის დირექტივით, „დაზარალებულთა უფლებების მინიმალური სტანდარტების, მათი დანმარებისა და დაცვის შესახებ“, განსაზღვრულია ის უფლებები, რომლითაც დაზარალებული უნდა სარგებლობდეს სისხლის სამართლის პროცესში. ამ დოკუმენტის შესაბამისად, დახმარების მომსახურება (Support Services) თანაბრად გარანტირებულია ყველა დაზარალებულისათვის. აღნიშნული უფლება მოიცავს, აგრეთვე, დაზარალებულების სამართლებრივ და სხვა სახის დახმარებას.¹⁰ დირექტივის მიზნებისათვის, დანაშაულის მსხვერპლად მიიჩნევა პირი, რომელსაც არამართლზომიერი ქმედების გამო მიაღდა ფიზიკური, მენტალური, ემოციური ზიანი ან ეკონომიკური დანაკარგი. აგრეთვე, დირექტივა მსხვერპლად მოიაზრებს იმ პირთა ოჯახის წევრებსაც, რომელთა გარდაცვალებაც პირდაპირ კავშირშია არამართლზომიერ ქმედებასთან და რომლებსაც მიაღდათ ზიანი ამ პირის გარდაცვალების გამო.¹¹ ამ პირებისათვის დირექტივა ითვალისწინებს აღიარებისა და პატივისცემის უფლებებს, ინფორმაციის სრულყოფილად მიღებისა¹² და სისხლის სამართალწარმოებაში მონაწილეობის მიღების შესაძლებლობას. აღნიშნული გულისხმობს, რომ სამართალწარმოების განმარტაციულ ელემენტებში ორგანოებმა მოუსმინონ მსხვერპლს სისხლის სამართლის პროცედურების დროს და მისცენ შესაძლებლობა, წარადგინოს მტკიცებულებები.¹³ ამასთან, მნიშვნელოვანია, რომ მსხვერპლისათვის ინფორმაცია გასაგებ ენაზე იყოს მიწოდებული და მხედველობაში იქნას მიღებული მსხვერპლის პირადი მახასიათებლები, მისი ნაკლოვანებები, რამაც შესაძლოა, გავლენა მოახდინოს ინფორმაციის ადეკვატურად აღქმის შესაძლებლობაზე.¹⁴ უფრო მეტიც, დირექტივის მე-7 მუხლის მიხედვით, მსხვერპლი, რომელმაც არ იცის სამართალწარმოების ენა, მისი მოთხოვნის შემთხვევაში, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს თარჯიმნის მომსახურებით სახელმწიფოს ხარჯზე.

ამ მნიშვნელოვან უფლებებთან ერთად, დირექტივა განსაზღვრავს, რომ დაზარალებულებს მიეცეთ შესაძლებლობა, გადაისინჯოს პროკურორის გადაწყვეტილებას სისხლის სამართლებრივი დევნის არდაწყების ან შეწყვეტის შესახებ ზემდგომ ორგანოებში ზოგიერთი ტიპის დანაშაულების შემთხვევაში მაინც. ამასთან, მითითებულია, რომ გასაჩივრების პროცედურები უნდა იყოს ნათელი, გამჭვირვალე და ზედმეტ ბიუროკრატიულ ელემენტებს მოკლებული,

9 Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims, European Union Agency for Fundamental Rights, Luxembourg, 2014, 28.

10 Smith C. Alyna., GUIDE TO THE EU VICTIMS' DIRECTIVE: ADVANCING ACCESS TO PROTECTION, SERVICES AND JUSTICE FOR UNDOCUMENTED MIGRANTS, 2015, 12, <http://bit.ly/2tuFcE3> [20.09.2017].

11 DIRECTIVE 2012/29/EU OF THE EUROPIAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 25 October 2012, establishing minimum standards on the right, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, Article 2.

12 Ibid, § 26-33.

13 Ibid, Article 10.

14 Ibid, Article 3.

რათა დაზარალებულებმა აღნიშნული უფლებით ისარგებლონ ყოველგვარი დაბრკოლების გარეშე. იმავდროულად, შეზღუდული ფინანსური რესურსები არ შეიძლება გახდეს გადაწყვეტილების გადასინჯვის შემაფერხებელი გარემოება.¹⁵ დაზარალებულთა ხელმეორე ვიქტიმიზაციის დაცვის აუცილებლობაზე საუბრობენ სხვა რეკომენდაციებიც და მსხვერპლის სამედიცინო, ფსიქოლოგიურ, სოციალურ და მატერიალურ დახმარებაზე ამახვილებენ ყურადღებას.¹⁶ ხოლო, გასაჩივრების შესაძლებლობაზე მიუთითებს ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2000 წლის 6 ოქტომბრის რეკომენდაციაც, რომელიც აღნიშნავს, რომ პროკურორის გადაწყვეტილება, რომელმაც არ დაიწყო სისხლისსამართლებრივი დევნა, უნდა ექვემდებარებოდეს გასაჩივრებას ზემდგომ ორგანოში სასამართლოს გზით ან კერძო პირთა ჩართულობის მეშვეობით.¹⁷

ასევე, ყურადსაღებია ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1985 წლის 28 ივნისის რეკომენდაცია „სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესის ფარგლებში დაზარალებულის მდგომარეობის შესახებ.“ აღნიშნულ რეკომენდაციაში განსაკუთრებული ყურადღება არის გამახვილებული დაზარალებულის ინფორმირების მნიშვნელობაზე, რომელიც უზრუნველყოფილი უნდა იყოს როგორც გამოძიების, ისე სასამართლო განხილვის სტადიაზე. დაზარალებულს უნდა ჰქონდეს ინფორმაცია სასამართლო სხდომის თარიღისა და ადგილის შესახებ იმ დანაშაულის საქმეზე, რამაც მისი ტანჯვა გამოიწვია.¹⁸ აგრეთვე, რეკომენდაციის მიხედვით, პროკურორმა დისკრეციული უფლებამოსილების გამოყენებისას აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს დაზარალებულის ინტერესები. ხოლო დაზარალებულებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა, გაასაჩივრონ პროკურორის გადაწყვეტილება დევნის არდაწყების ან შეწყვეტის თაობაზე როგორც იერარქიულად მაღლა მდგომ თანამდებობის პირთან, ისე სასამართლოში.¹⁹

ამდენად, აღნიშნული დოკუმენტების ანალიზი ცხადყოფს, რომ სახელმწიფო ვალდებულია, მხედველობაში მიიღოს და გვერდი არ აუაროს დაზარალებულის ინტერესებს. ყველა ეს აქტი შეიცავს სასარგებლო მითითებებსა და სტანდარტებს, რომლებიც მიზნად ისახავს სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის ინტერესების დაცვასა და მისთვის ობიექტურად განხორციელებადი სერვისების ხელმისაწვდომობას. ამასთან, ზემოხსენებული დოკუმენტები განსაზღვრავენ მინიმალურ წესებს, ხოლო სახელმწიფოებს შეუძლიათ, განავრცონ ეს უფლებები და უზრუნველყონ უფლების დაცვა მაღალი ხარისხის გარანტიებით.

15 Ibid, § 43, Article 11.

16 Recommendation №R 87 (21) OF COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS OF THE COMMITTEE TO MEMBER STATES ON ASSISTANCE TO VICTIMS AND THE PREVENTION OF VICTIMISATION, adopted by the Committee of ministers on 17 September 1987 at the 410th meeting of the Ministers' Deputies, § 4; Recommendation №R (83) 7 OF COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS OF THE COMMITTEE TO MEMBER STATES ON PARTICIPATION OF THE PUBLIC IN CRIME POLICY, adopted by the Committee of ministers on 23 June 1983 at the 361th meeting of the Ministers' Deputies, III § D (27).

17 Recommendation Rec(2000)19 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecution in the criminal justice system, COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS, § 34.

18 Recommendation №R 85 (11) OF COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS OF THE COMMITTEE TO MEMBER STATES ON THE POSITION OF THE VICTIM IN THE FRAMEWORK OF CRIMINAL LAW AND PROCEDURE, adopted by the Committee of ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Ministers' Deputies, § C (9).

19 Ibid, § B (7).

1.2. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიდგომები

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია საქართველოს საკანონმდებლო სისტემის ნაწილია და კონვენციის ტექსტი არ უნდა იქნეს წაკითხული პრეცედენტული სამართლისგან განცალკევებით. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ დადგენილი სტანდარტების მიხედვით, მართალია, კონვენცია დანაშაულის მსხვერპლებს არ ანიჭებს პირადი შურისძიების შესაძლებლობას,²⁰ თუმცა, ამასთან ერთად, დაზარალებულები სარგებლობენ გარკვეული უფლებებით სისხლის სამართალწარმოების პროცესში, რაც გულისხმობს მათ მიმართ თანაგრძნობით მოპყრობის უფლებას, მათ შორის, ღირსების პატივისცემასა და გამოძიების მიმდინარეობის პროცესში ჩართულობას იმ დოზით, რაც აუცილებელია მათი კანონიერი ინტერესების დასაცავად.²¹ აგრეთვე, დანაშაულის მსხვერპლებს უფლება აქვთ, ხელი მიუწვდებოდეთ იმ ინფორმაციაზე, რომელიც სამართალწარმოების ვადებსა და პროცესის მიმდინარეობას ეხება. კერძოდ, უფლება აქვთ, ჰქონდეთ ინფორმაცია სისხლის სამართლებრივი დევნის განხორციელების ან დევნის დაწყებაზე უარის თქმის შესახებ, იცოდნენ გადაწყვეტილებათა გასაჩივრების შესაძლებლობები და გასაჩივრების შემთხვევაში - სავარაუდო გადაწყვეტილებები. აგრეთვე, მნიშვნელოვანია, რომ დაზარალებულებს ხელი მიუწვდებოდეთ სისხლის სამართლის საქმის მასალებზე.²² იმ შემთხვევაში, თუ ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებულ რეგულაციებს პრაქტიკაში ადეკვატურად არ გამოიყენებენ, აღნიშნული ნორმები მხოლოდ ფორმალური ხასიათის იქნება და ეს ფაქტობრივად, არ უზრუნველყოფს გამოძიების ანგარიშვალდებულებას საზოგადოების წინაშე.²³

1.2.1. დაზარალებულის პირადი ცხოვრების უფლების დაცვის გარანტიები

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლი ითვალისწინებს იმ დარღვევების აღკვეთასა და თავიდან აცილებას, რომლებიც საფრთხეს უქმნის ადამიანის პირადი ცხოვრების ფუძემდებლურ ღირებულებებს. კონვენციის მე-8 მუხლის მოთხოვნები სრულდება მაშინ, როდესაც დაზარალებული უზრუნველყოფილია ქმედითი დაცვის მექანიზმებით.

პირადი ცხოვრების უფლების დარღვევასთან დაკავშირებული დანაშაულის ჩადენისას დაზარალებულის ინტერესების დაცვის გარანტიებზე ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ იმსჯელა ერთ-ერთ პირველ გადაწყვეტილებაში X და Y ნიდერლანდების წინააღმდეგ. საქმე ეხებოდა არასრულწლოვანი გოგონას გაუპატიურებას, რომელიც მოთავსებული იყო მენტალური პრობლემების მქონე ბავშვების დაწესებულებაში. ამ

20 მაკბრაიდი ჯ., ადამიანის უფლებები და სისხლის სამართლის პროცესი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, ევროპის საბჭო, 2011, 276.

21 Hugh Jordan v. the United Kingdom, no. 24746/94, 4 May 2001, § 109.

22 Kelly and Others v. the United Kingdom, no. 30054/96, 4 August, 2001, § 118-136; Gorou v. Greece, no. 12686/03, 20 May, 2009, § 36-42.

23 Ramsahai and others v. The Netherlands, no. 52391/99, 15 May, 2007, § 321.

ინციდენტმა მძიმე გავლენა მოახდინა მომჩივნის ფსიქიკურ მდგომარეობაზე.²⁴ ვინაიდან, გოგონა იყო სულით ავადმყოფი, მსხვერპლის მამამ საჩივარი შეიტანა პოლიციაში და მოითხოვა დამნაშავეს მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელება, თუმცა, პროკურატურამ არ დაიწყო დევნა პირის მიმართ იმ პირობით, რომ ეს უკანასკნელი მსგავს ქმედებას აღარ ჩაიდენდა მომდევნო 2 წლის განმავლობაში. აღნიშნული გადაწყვეტილება მსხვერპლის მამამ გაასაჩივრა სააპელაციო სასამართლოში, რომელმაც არ დააკმაყოფილა საჩივარი და აღნიშნა, რომ გამოძიების დასაწყებად აუცილებელი იყო საჩივარი თავად მსხვერპლს შეეტანა. ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ მიუთითა, რომ ადამიანის პირადი ცხოვრების ცალკეული ასპექტების დასაცავად მნიშვნელოვანია, დაზარალებულების მიმართ გამოყენებული იყოს სისხლისსამართლებრივი მექანიზმები. სასამართლოს განმარტებით, ამ სფეროში აუცილებელია ეფექტური შემაკავებელი მექანიზმის არსებობა, რაც მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი ღონისძიებების გამოყენების შედეგად არის შესაძლებელი. ამდენად, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-8 მუხლის დარღვევა, ვინაიდან კანონმდებელი ითხოვდა დაზარალებულის მიერ საჩივრის შეტანას გამოძიების დასაწყებად და კანონიერ წარმომადგენელს არ ანიჭებდა უფლებას, ემოქმედა დაზარალებულის სახელით. შესაბამისად, კანონმდებლობა არ ითვალისწინებდა მსხვერპლის ეფექტურ და ქმედით დაცვას.²⁵

სასამართლომ კონვენციის მე-8 მუხლის დარღვევა დაადგინა კიდევ ერთ საქმეში, რომელიც ეხებოდა არასრულწლოვანი გოგონას სახელით გაცნობის საიტზე სექსუალური შეთავაზების განთავსებას. სასამართლომ ამ საქმეშიც გაამახვილა ყურადღება პირადი ცხოვრების მნიშვნელობაზე და მიუთითა, რომ ფიზიკური და სულიერი ხელშეუხებლობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შედეგად დაზარალებულ პირთა ინტერესების დასაცავად აუცილებელი იყო, სახელმწიფოს მოეხდინა დამნაშავეს იდენტიფიცირება და პასუხისგებაში მიცემა. თუმცა, ამ საქმეში შესაბამისი საჭიროებების უზრუნველყოფის მიზნით ქმედითი ღონისძიებები არ გატარებულა.²⁶

1.2.2. სამართლიანი სასამართლო უფლების ფარგლები დაზარალებული პირებისათვის

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლით გარანტირებული სამართლიანი სასამართლოს განხილვის სტანდარტების ადრესატი ძირითადად არის ბრალდებული, რის გამოც, დაზარალებულების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში კონვენციის მე-6 მუხლის სავარაუდო დარღვევის გამო შეტანილი განცხადებები სასამართლოს მიერ თავდაპირველად დაუშვებლად ცხადდებოდა. თუმცა, მოგვიანებით, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ კონვენციის მე-6 მუხლის მოქმედება დაზარალებულ პირებზეც გაავრცელა და თავის არაერთ გადაწყვეტილებაში ისაუბრა დანაშაულის მსხვერპლთა უფლებებისა და ინტერესების დაცვის აუცილებლობაზე. სასამართლოს განმარტებით,

24 X and Y v. The Netherlands, no. 8978/90, 26 March, 1985, § 7, 8.

25 Ibid, § 27-30.

26 K.U. v. Finland, no. 2872/02, 2 December, 2008, § 47-50.

მართალია, კონვენცია ფართო უფლებებს ანიჭებს დაცვას, თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ სასამართლომ უნდა უგულვებელყოს და დააკნინოს მსხვერპლის უფლებები.²⁷ შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, რომ სისხლის სამართალწარმოება იყოს სამართლიანი არა მხოლოდ ბრალდებულის მიმართ, არამედ მოწმეებისა და დაზარალებულების მიმართაც. მართალია, ზოგადი მიდგომის მიხედვით, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლი არ მოიცავს დაზარალებულთა ინტერესების გათვალისწინებას, თუმცა, შესაძლოა, ზოგჯერ, დღის წესრიგში დადგეს მათი სიცოცხლე, ჯანმრთელობა და უსაფრთხოება. ასეთ შემთხვევებში, სამართლიანი სასამართლოს პრინციპი მოითხოვს, რომ დაბალანსდეს დაცვის მხარისა და დაზარალებულთა ინტერესები.²⁸ დაზარალებულის ინტერესები კი შეიძლება იყოს არა მხოლოდ კომპენსაციის მიღების შესაძლებლობა, არამედ ეფექტური გამოძიების ჩატარება და პასუხისმგებელ პირთა გამოვლენა.²⁹ ამდენად, სამართალწარმოების სამართლიანობის შეფასებისას, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო მხედველობაში იღებს დაზარალებულის ინტერესებს, რომ დანაშაული სათანადოდ იქნეს გამოვლენილი და დამნაშავე – დასჯილი.³⁰

ერთ-ერთ საქმეში ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდმა პალატამ გაითვალისწინა მინისტრთა კომიტეტის 2000 წლის 6 ოქტომბრის რეკომენდაცია და აღნიშნა, რომ დაზარალებულებს უნდა შეეძლოთ პროკურორის გადაწყვეტილების გასაჩივრება გამოძიების არდაწყების თაობაზე.³¹

ამავდროულად, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია მე-6 მუხლით გათვალისწინებული შესაძლებლობების გარდა, მე-13 მუხლის ფარგლებშიც მოითხოვს, რომ სახელმწიფოებმა უზრუნველყონ სამართლებრივი დაცვის ქმედითი საშუალებები კონვენციით გარანტირებული უფლებების უზრუნველსაყოფად. მნიშვნელოვანია, რომ ეროვნულ დონეზე არსებობდეს სამართლებრივი ნორმები კონვენციის სავარაუდო დარღვევის განსახილველად და დაზარალებულთა დასაკმაყოფილებლად.

1.2.3. დაზარალებულის უფლებები სიცოცხლის ხელყოფისა და წამების აკრძალვის საქმეებზე

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლებით გარანტირებულია ადამიანის უფლებების დაცვა სიცოცხლის არაგონივრული ხელყოფისაგან და წამების განხორციელებისაგან. იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმე ეხება ზემოხსენებული მუხლების სავარაუდო დარღვევებს, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო განსაკუთრებული გულისხმიერებითა და გულმოდგინებით აფასებს, ჩატარდა თუ არა ქმედითი და

27 Perez v. France, no. 47287/99, 12 December, 2004, § 72.

28 Doorson v. The Netherlands, no. 20524/92, 26 March, 1996, § 70.

29 Kaya v. Turkey, no. 158/1996/777/978, 19 February, 1998, § 107.

30 Horncastle and others v. the United Kingdom, no. 4184/10, 16 December, 2014, § 130.

31 Perez v. France, no. 47287/99, 12 December, 2004, § 68-72.

ეფექტური გამოძიება. ამავდროულად, ევროპული სასამართლო მიიჩნევს, რომ არ არის ვალდებული, დაეთანხმოს ეროვნული სასამართლოების დასკვნებს და დამაჯერებელი არგუმენტების არსებობის შემთხვევაში უფლებამოსილია, ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილებებისაგან განსხვავებული გარემოებები დაადგინოს.³² სიცოცხლის მოსპობის, წამებისა და არაადამიანური მოპყრობის შემთხვევებში, სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულებების შესრულება არ შემოიფარგლება მხოლოდ ზიანის ანაზღაურებით. ევროპული სასამართლოს განმარტებების მიხედვით, აღნიშნული უფლებების დარღვევის შემთხვევაში, დაზარალებულების უფლებების აღდგენა ეფექტიან გამოძიებასა და დამნაშავეთა დასჯაში მდგომარეობს.³³

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსაზრებით, კონვენციის მე-2 მუხლთან მიმართებით, ქმედითი და ეფექტური გამოძიება გულისხმობს, რომ გარდაცვლილის ახლო ნათესავები ჩართულები იყვნენ სამართალწარმოების პროცესში იმ ხარისხითა და მოცულობით, რაც აუცილებელია მათი ლეგიტიმური ინტერესების დასაცავად.³⁴

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ თურქეთის წინააღმდეგ გამოტანილ გადაწყვეტილებაში, რომელიც ეხებოდა უშიშროების სამსახურის მიერ განხორციელებული შეიარაღებული სპეცოპერაციის შედეგად ადამიანის გარდაცვალებას, დაადგინა კონვენციის მე-2 მუხლის პროცედურული ნაწილის დარღვევა, რადგან გარდაცვლილის ახლო ნათესავებს არ მიუწვდებოდათ ხელი საქმის მასალებზე და მათ სხვაგვარად არ ჰქონდათ შესაძლებლობა, გაეგოთ გამოძიების მიმდინარეობის შესახებ.³⁵ კიდევ ერთ გადაწყვეტილებაში სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა იმ ფაქტებზე, რომ, მართალია, მეორე განმცხადებელს მიენიჭა დაზარალებულის სტატუსი, თუმცა, პირველი განმცხადებლისათვის დაზარალებულის სტატუსის მინიჭების საკითხი საერთოდ არ ყოფილა განხილული, მიუხედავად იმისა, რომ გამოძიებისათვის ცნობილი იყო გარდაცვლილისა და განმცხადებლის ნათესაური კავშირის შესახებ. ამასთან, განმცხადებლებს ხელი არ მიუწვდებოდათ საქმის მასალებზე, არ იყვნენ სათანადოდ ჩართულები გამოძიების პროცესში, შესაბამისად, ვერ შეძლეს გამოძიების ორგანოთა ქმედებების სასამართლოში გასაჩივრება. სასამართლომ ამ საქმეშიც დაადგინა კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევა საპროცესო ნაწილში.³⁶ მორიგ საქმეში, რომელიც ბინის ჩხრეკის დროს განხორციელებული სპეცოპერაციის შედეგად ადამიანის გარდაცვალებას ეხებოდა, სასამართლომ უარყოფითად შეაფასა გამოძიების შედეგები და აღნიშნა, რომ განმცხადებელსა და მისი ოჯახის წევრებს არ ეცნობათ სამართალწარმოების მიმდინარეობის შესახებ და არ მიეცათ შესაძლებლობა, რომ გამოძიებისათვის განვითარებულ მოვლენებთან დაკავშირებით განსხვავებული მოსაზრებები და ვერსიები წარედგინათ.³⁷ სასამართლომ კონვენციის მე-2 მუხლის პროცედურული ნაწილის დარღვევა დაადგინა მორიგ საქმეშიც,

³² ენუქიძე და გირგვლიანი საქართველოს წინააღმდეგ, no.25091/07, 26 აპრილი, 2011, § 286.

³³ McKERR v. The United Kingdom, no. 28883/95, 4 May, 2001, § 113, 115; Mahmut Kaya v. Turkey, no. 22535/93, 28 March, 2000, § 124.

³⁴ Carabulea v. Moldova, no. 45661/99, 13 July, 2010, § 131; ენუქიძე და გირგვლიანი საქართველოს წინააღმდეგ, no. 25091/07, 26 აპრილი, 2011, § 243.

³⁵ Ogur v. Turkey, no. 21594/93, 15 December, 1997, § 92-93.

³⁶ Malika Dzhamayeva and Others v. Russia, no. 26980/06, 21 December, 2010, § 112, 115, 118.

³⁷ Gül v. Turkey, no. 22676/93, 14 December, 2000, § 93, 95.

რადგან გარდაცვლილის ახლო ნათესავს უარი ეთქვა საქმის მასალების გაცნობაზე და არ შეატყობინეს სამართალწარმოების შეწყვეტის შესახებ.³⁸

სასამართლომ საქართველოს წინააღმდეგ გამოტანილ საქმეებშიც დაადგინა, რომ გარდაცვალების ფაქტზე წარმოებული გამოძიება უნდა იყოს ხელმისაწვდომი დაზარალებულის ოჯახისათვის³⁹ და გამოძიების ეფექტურობისათვის აუცილებელია, მიღებული დასკვნები ყველა შესაბამისი კომპონენტის ამომწურავ, ობიექტურ და მიუკერძოებელ ანალიზს ეყრდნობოდეს.⁴⁰ აგრეთვე, საინტერესოა სიცოცხლის უფლების ხელყოფის კიდევ ერთი საქმე, სადაც საქართველოს მთავრობამ აღიარა კონვენციის მე-2 მუხლით გათვალისწინებული პოზიტიური ვალდებულების დარღვევა, ვინაიდან განმცხადებლის რეგულარული საჩივრების მიუხედავად, გამოძიება რამდენიმე წელიწადი მიმდინარეობდა და წინ არ მიიწევდა.⁴¹

სიცოცხლის უფლების მსგავსად, ეფექტური გამოძიებისათვის დაზარალებულის სამართალწარმოების პროცესში მონაწილეობა და საზოგადოებრივი კონტროლი მნიშვნელოვანია არასათანადო მოპყრობის შემთხვევებშიც.⁴² ერთ-ერთ საქმეში სასამართლომ კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევა დაადგინა იმ მოტივით, რომ განმცხადებლებისათვის არ იყო ხელმისაწვდომი სისხლის სამართლის საქმის მასალები და სათანადოდ არ იყვნენ ინფორმირებული გამოძიების პროგრესის შესახებ. ამასთან, მათ არ ჰქონდათ შესაძლებლობა, რომ ეფექტურად გაესაჩივრებინათ საგამოძიებო ორგანოების მოქმედებები სასამართლოს წინაშე.⁴³

2. დაზარალებულის უფლებების კონსტიტუსიურ-სამართლებრივი საფუძვლები

დემოკრატიულ სახელმწიფოში დანაშაულის გახსნისა და დამნაშავეთა დასჯის მონოპოლია მხოლოდ სახელმწიფოს აქვს. დაზარალებულ პირებს არ აქვთ შესაძლებლობა, თვითონ მოაგვარონ მათსა და დამნაშავეს შორის წარმოშობილი კონფლიქტი, ამიტომ თვითიუსტიცია დაუშვებელია. თუმცა, ამის მიუხედავად, სახელმწიფომ დამნაშავეს დასჯის მონოპოლიის პარალელურად, ყურადღება უნდა მიაქციოს დაზარალებულის უფლებებს და გაითვალისწინოს მისი ინტერესები სამართალწარმოების პროცესში, რათა მას ხელმეორედ არ მიადგეს ზიანი.⁴⁴

38 *Slimani v. France*, no.57671/00, 27 July, 2004, § 44, 47-48.

39 ხაინდრავა და ძამაშვილი საქართველოს წინააღმდეგ, no. 18183/05, 8 ივნისი, 2010, § 60.

40 ცინცაბაძე საქართველოს წინააღმდეგ, no. 35403/06, 15 თებერვალი, 2011, § 75, 85.

41 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს განჩინება, მეოთხე სექცია, 9 სექტემბერი, 2014.

42 *El Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, no. 39630/09, 13 December, 2012, § 142; *Case of Husayn (Aby Zubaydah) v. Poland*, no. 7511/13, 24 July, 2014, § 489.

43 *Khadiso v. Russia*, no. 21519/02, 5 May, 2009, § 122.

44 თუმანიშვილი გ., დაზარალებული თანამედროვე სისხლის საპროცესო სამართალში, სამართლის ჟურნალი, №2, თბილისი, 2009, 64.

სამართლებრივი სახელმწიფო ვალდებულია, დანაშაულის მსხვერპლებს განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმოს და მისცეს შესაძლებლობა, ისარგებლონ კონსტიტუციით დაცული ძირითადი უფლებებით მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში.⁴⁵ მართალია, საქართველოს კონსტიტუციაში, როგორც ქვეყნის უზენაეს კანონში, დაზარალებულის უფლებებზე სახელდებით არ არის საუბარი, თუმცა, ადამიანის უფლებების ზოგად კონტექსტში შესაძლებელია, დაზარალებულის ინტერესები და მათი უფლებების დაცვის საჭიროებები იქნეს ამოკითხული.

2.1. დაზარალებულის ღირსების დაცვის უზრუნველყოფა

საქართველოს მოქალაქეები ცხოვრობენ დემოკრატიულ სახელმწიფოში, ამიტომ მათ აქვთ მოლოდინი, რომ ქვეყანაში არსებული კანონები მათ მიმართ სამართლიანად და ადეკვატურად იქნება გამოყენებული. კანონმდებლობა კი თანაბრად უნდა იცავდეს ყველა ადამიანის უფლებასა და ინტერესებს, სისხლის სამართლის პროცესში მისი სტატუსის მიუხედავად.⁴⁶ ასევე, სახელმწიფოში არსებული სამართლებრივი სისტემა მოქალაქეებს არ უნდა უქმნიდეს უიმედობის, დაუცველობის განცდას. ადამიანებს უნდა ჰქონდეთ იმის რწმენა, რომ მათი უფლებები და ინტერესები არ იქნება შელახული, ხოლო უფლებების დარღვევის შემთხვევაში, იარსებებს სამართლებრივი დაცვის საშუალებები, რომლებსაც ეფექტურად გამოიყენებს.⁴⁷

საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლი განსაზღვრავს პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლებას, რომლის დაცვის ქვეშაც დაზარალებულის ინტერესები და მისი ღირსების ხელშეუვალობაც მოიაზრება.⁴⁸ სახელმწიფოს ადამიანის ღირსების დაცვის ვალდებულება განსაკუთრებით სისხლის სამართალწარმოების დროს ეკისრება, რაც გულისხმობს არა მხოლოდ დამნაშავეს ღირსების აღიარებას, არამედ დაზარალებულის ღირსების დაცვასაც.⁴⁹ შესაბამისად, სახელმწიფომ არ უნდა დაუშვას სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის ღირსების შელახვა. კერძოდ, არ უნდა აიძულო დაზარალებული, საჯაროდ ისაუბროს პირადი ცხოვრების დეტალებზე და ისეთ გარემოებებზე, რომლებიც მის ინტიმურ სფეროსა და სხვადასხვა ცხოვრებისეულ გარემოებას უკავშირდება.⁵⁰

საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლით განმტკიცებულია პიროვნების პატივისა და ღირსების ხელშეუვალობის პრინციპი. ადამიანის ღირსების მნიშვნელობა და აქტუალობა განსაკუთრებით კარგად ჩანს სისხლის სამართალში, სადაც დაუშვებელია, ადამიანი იყოს

45 თუმანიშვილი გ., სისხლის სამართლის პროცესი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბილისი, 2014, 165.

46 გურიელი ა., დაზარალებულის უფლებრივი მდგომარეობა საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობით, ჟურნალი „სამართალი და მსოფლიო“, №4, თბილისი, 2016, 217.

47 გოცირიძე ე., წიგნში: საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პაატა ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 111-112.

48 თუმანიშვილი გ., დაზარალებული თანამედროვე სისხლის საპროცესო სამართალში, სამართლის ჟურნალი, №2, თბილისი, 2009, 66.

49 შალიკაშვილი მ., ვიქტიმოლოგია - მეცნიერება დანაშაულის მსხვერპლის შესახებ, თბილისი, 2011, 118.

50 თუმანიშვილი გ., დაზარალებული თანამედროვე სისხლის საპროცესო სამართალში, სამართლის ჟურნალი, №2, თბილისი, 2009, 67.

სახელმწიფო ორგანოების საქმიანობის ობიექტი ან ინსტრუმენტი. სახელმწიფო არღვევს თავის ვალდებულებას, როდესაც ადამიანს განიხილავს არა როგორც ღირსების მქონე სუბიექტს, მიზანს, არამედ, როგორც მიზნის მისაღწევ საშუალებას.⁵¹ აგრეთვე, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების მიხედვით, პატივისა და ღირსების შეზღუდვა მსხვერპლში აღძრავს შიშის, ტკივილისა და არასრულფასოვნების განცდას, რაც აკნინებს მსხვერპლის ფიზიკურ ან მორალურ მდგომარეობას.⁵²

2.2. დაზარალებულის უფლება მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობაზე

საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით, „ყოველ ადამიანს უფლება აქვს თავის უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს.“ სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლება პირის უფლებების დაცვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კონსტიტუციური გარანტიაა, რომელიც იმავდროულად წარმოადგენს სხვა უფლებებისა და ინტერესების დაცვის საშუალებას.⁵³ შესაბამისად, ამა თუ იმ უფლების სრულყოფილად სარგებლობისათვის მნიშვნელოვანია, რომ არსებობდეს ამ უფლების სასამართლოში დაცვის შესაძლებლობა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თავად ამ უფლებით სარგებლობა დადგება კითხვის ნიშნის ქვეშ.⁵⁴ მითითებული ნორმა ითვალისწინებს როგორც სასამართლოსადმი მიმართვის შესაძლებლობას, ისე ადამიანის სრულყოფილ და ყოვლისმომცველ დაცვას, რაც სასამართლოში გასაჩივრებასა და ხელისუფლების ყველა იმ ორგანოს გადაწყვეტილების სამართლებრივ შემოწმებას გულისხმობს, რომლებიც არღვევენ ადამიანის უფლებებს.⁵⁵ აღნიშნული ნორმა თვლის, რომ იმ შემთხვევაში, თუ პროცესის შედეგად ირღვევა პირის უფლებები, მას ენიჭება შესაძლებლობა, გარკვეული ზეგავლენა მოახდინოს როგორც თავად პროცესზე, ისე სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე. არავინ შეიძლება იყოს სასამართლო პროცესის შიშველი ობიექტი. შესაბამისად, სამართალწარმოების ყველა მონაწილეს უნდა ჰქონდეს საკუთარი შეხედულებების გამოთქმისა და პოზიციის დაფიქსირების შესაძლებლობა.⁵⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტების მიხედვით, კონსტიტუციის 42-ე მუხლი ავალდებულებს სახელმწიფოს, უზრუნველყოს სასამართლოსადმი ხელმისაწვდომობა არა მარტო უფლების დარღვევის შემთხვევაში, არამედ ნებისმიერი იმ საკითხის გადასაწყვეტად, რომელიც პირდაპირ თუ ირიბ გავლენას იქონიებს

51 კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2014, 86-89; აგრეთვე, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქე მაია ნათაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ,“ №2/2-389, 2007 წლის 26 ოქტომბერი, II-30.

52 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქე მაია ნათაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ,“ №2/2-389, 2007 წლის 26 ოქტომბერი, I-6.

53 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „მოქალაქეები - გიორგი ყიფიანი და ავთანდილ უნგიაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ,“ №1/3/421,422, 2009 წლის 10 ნოემბერი, II-1.

54 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ,“ №1/466, 2010 წლის 28 ივნისი, II-14.

55 კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2014, 339; აგრეთვე, იხილეთ: კუბლაშვილი კ., წიგნში: საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2005, 364.

56 კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2014, 339-340; აგრეთვე, იხილეთ: კუბლაშვილი კ., წიგნში: საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2005, 364.

პირის უფლების შინაარსზე, მის ფარგლებსა და შეზღუდვებზე.⁵⁷ ამდენად, სამართლიანი სასამართლოს უფლებით სარგებლობისათვის აუცილებელი წინაპირობაა, რომ არსებობდეს უფლება, სიკეთე, რომლის სასამართლოს წესით დაცვის აუცილებლობის წინაშეც დგას პირი.⁵⁸

ყოველი ადამიანის უფლება, რომ თავისი ინტერესების დასაცავად მიმართოს სასამართლოს, უნდა ვრცელდებოდეს დაზარალებულებზეც, რომელთა ინტერესებიც შესაძლებელია, არსებითად დაირღვეს სამართალწარმოების პროცესში.⁵⁹ დანაშაულის მსხვერპლს აქვს ბრალდებულის წინააღმდეგ მიმდინარე სისხლისსამართლებრივ დევნაში მონაწილეობის კანონიერი ინტერესი და ნაკლებად არის მნიშვნელოვანი, ასეთი მონაწილეობა ფინანსური მოტივებით არის განპირობებული თუ მორალური.⁶⁰ დაზარალებულებისათვის მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა გულისხმობს წვდომას სამართლებრივი დაცვის ღონისძიებებზე, სასამართლო პროცესებში მონაწილეობას, პატივისცემითა და ღირსებით მოპყრობას, კომპენსაციას, დახმარებასა და მხარდაჭერას, მათ შორის, იურიდიულ და ფსიქოლოგიურ დახმარებას.⁶¹ ამასთან, სასამართლოსათვის მიმართვის უფლების შეზღუდვა აშკარა წინააღმდეგობაში მოდის საქართველოს კონსტიტუციასთან, საერთაშორისო სამართლის პრინციპებთან და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკასთან.⁶² სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებულია მრავალი დანაშაული, რომელიც ერთმანეთისაგან განსხვავდება შინაარსისა და სიმძიმის მიხედვით. თითოეული დანაშაული არღვევს კონსტიტუციით გარანტირებულ არაერთ უფლებას, როგორებიცაა: სიცოცხლე, ღირსება, თავისუფლება, საკუთრების უფლება და ა.შ. დაზარალებული პროკურორის ცალკეულ გადაწყვეტილებებს სასამართლოში ასაჩივრებს მხოლოდ მაშინ, როდესაც განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულია ჩადენილი. თუმცა, ზემოხსენებული ადამიანის კონსტიტუციური უფლებები ილახება არა მხოლოდ განსაკუთრებით მძიმე, არამედ მძიმე და ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენის დროსაც. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, რომ ყველა შემთხვევაში დაზარალებულს ჰქონდეს ეფექტური მართლმსაჯულების განხორციელების შესაძლებლობა.

57 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქეები - გიორგი ყიფიანი და ავთანდილ უნგიაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, №1/3/421,422, 2009 წლის 10 ნოემბერი, II-2.

58 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქე ხათუნა შუბითიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, №1/8/594, 2016 წლის 30 სექტემბერი, II-6.

59 თუმანიშვილი გ., დაზარალებული თანამედროვე სისხლის საპროცესო სამართალში, სამართლის ჟურნალი, №2, თბილისი, 2009, 70; იხ მითითება: BVerfGE 19, 32 (36); 25, 40 (43); Dahs H., Das rechtliche Gehör im Strafprozess, München, 1965, 56; Luderissen K., Das Recht des Verletzten auf Einsicht in beschlagnahmte Akten, NStZ, 1987, 250.

60 ტრექსელი, შ., ადამიანის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში, თბილისი, 2009, 64.

61 დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, ეუთო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში (საქართველო), ვარშავა, 2014, 143, § 287.

62 მეფარიშვილი გ., ჩხეიძე ი., დისკრეციის პრინციპთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის პროცესში, სამეცნიერო შრომების კრებული, <http://bit.ly/2rXAPQT> [20.09.2017].

3. დუხარკალეჟულის უფლებები მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის მიხედვით

2009 წლის ოქტომბერში საქართველოს პარლამენტმა ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მიიღო, რომელიც 2010 წლის 1 ოქტომბერს ამოქმედდა. ამით საქართველო შეეცადა ინკვიზიციური პროცესიდან შევიზრებით სისტემაზე გადასულიყო.⁶³ ამ აქტმა ბევრი საკანონმდებლო ნოვაცია შემოიტანა, რომელთა შორისაც არის დაზარალებულის ინსტიტუტის განსხვავებული რეგულირება. ახალმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა ახლებურად მოაწესრიგა დაზარალებულის სტატუსი და მისი უფლებები სისხლის სამართალწარმოების პროცესში. 1998 წლის სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობისგან განსხვავებით, დაზარალებულს ჩამოერთვა მხარის სტატუსი და მისი უფლებები, ფაქტობრივად, მოწმის უფლებებს გაუთანაბრდა, თუმცა, მცირედი განსხვავებით. მაგალითად, დაზარალებულს უფლება აქვს იყოს ინფორმირებული სისხლის სამართალწარმოების სხვადასხვა ეტაპის შესახებ.⁶⁴ დაზარალებულის უფლებებთან დაკავშირებით რეფორმის განხორციელება ამით არ დასრულებულა და 2014 წელს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში განხორციელდა გარკვეული ცვლილებები, რომლის საფუძველზეც დაზარალებულის უფლებები გაიზარდა. კერძოდ, დაზარალებულს მიეცა შესაძლებლობა, რომ მხოლოდ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის შემთხვევაში, გაასაჩივროს პროკურორის მიერ დისკრეციული უფლებამოსილების ფარგლებში მიღებული გადაწყვეტილება სისხლის სამართლებრივი დევნის არდაწყების ან შეწყვეტის შესახებ, აგრეთვე, განხორციელებული ცვლილებების საფუძველზე, პირს, რომელსაც მიაჩნია, რომ სისხლის სამართლის დანაშაულის შედეგად მიაღდა ზიანი, შეუძლია მიმართოს პროკურორს განცხადებით დაზარალებულად ცნობის შესახებ დადგენილების გამოტანის თაობაზე. ამავდროულად, დაზარალებულს შეუძლია გაეცნოს სისხლის სამართლის საქმის მასალებს, თუ ეს არ ეწინააღმდეგება გამოძიების ინტერესებს. დაზარალებულს მიენიჭა იმის უფლებაც, რომ დაესწროს სასამართლო სხდომას ან სხდომის ნაწილს მისი დახურვის მიუხედავად.

3.1. პირის დაზარალებულად ან დაზარალებულის უფლებამონაცვლედ ცნობა

სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა პირის დაზარალებულად ცნობის ორ გზასა და შესაძლებლობას გვთავაზობს. ერთი მხრივ, სათანადო საფუძვლების არსებობის შემთხვევაში, პროკურორს გამოაქვს დადგენილება პირის დაზარალებულად ცნობის თაობაზე, ხოლო, მეორე მხრივ, პირს, რომელიც ფიქრობს, რომ დანაშაულის შედეგად ფიზიკური, მატერიალური ან მორალური ზიანი მიაღდა, შეუძლია მიმართოს პროკურორს განცხადებით, დაზარალებულად ცნობის მოთხოვნით. ორივე შემთხვევაში, დანაშაულის მსხვერპლს

63 ბოუმანი ჰ., ჩხეიძე გ., ადვოკატირება სისხლის სამართლის პროცესში ქართველი იურისტებისათვის, თბილისი, 2014, 2.

64 ბოხაშვილი ი., გამოძიებისას დაკითხვის დროებითი წესის საკითხისათვის, უსრნალი „ადვოკატი“, №2, 2009, 80.

დაზარალებულის პროცესუალურ სტატუსს პროკურორი ანიჭებს. ასეთივე შესაძლებლობებით სარგებლობენ იმ პირის ახლობლები და ნათესავები, რომელთა მიმართაც ადგილი ჰქონდა სიცოცხლის ხელყოფას. ასეთ შემთხვევაში, დაზარალებულის უფლებები და მოვალეობები გარდაცვლილის ახლო ნათესავს ეკისრება და მისი აღჭურვა ხდება დაზარალებულის უფლებამონაცვლის პროცესუალური სტატუსით. გარდა ამისა, იურიდიული პირის წინააღმდეგ დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში, დაზარალებულის ყველა უფლება და მოვალეობა ენიჭება წარმომადგენლობითი უფლებამოსილებით აღჭურვილ პირს. იმ შემთხვევაში, თუ სახელმწიფო არის დაზარალებული, სისხლის სამართლის პროცესში მის ინტერესებს იცავს პროკურორი, როგორც სახელმწიფო ბრალმდებელი.⁶⁵ თუმცა, ამ უკანასკნელ საკითხთან დაკავშირებით არსებობს განსხვავებული მოსაზრებაც. კერძოდ, ვინაიდან პროკურატურა არის სისხლისსამართლებრივი დევნის ორგანო და სასამართლოში პროკურორი არის სახელმწიფო ბრალმდებელი, რომელსაც ეკისრება ბრალდების მტკიცების ტვირთი, ამიტომ პროკურორი სისხლის სამართლის საქმეზე არ შეიძლება იყოს დაზარალებულის სტატუსით მოსარგებლე პირი. შესაბამისად, მიუხედავად იმისა, რომ პროკურორი სასამართლოში მხარს უჭერს სახელმწიფო ბრალდებას, მას კანონმდებლობა არ აძლევს შესაძლებლობას, სისხლის სამართალწარმოებაში მონაწილეობდეს, როგორც დაზარალებულის ინტერესების წარმომადგენელი ან/და ისარგებლოს დაზარალებულისათვის მინიჭებული უფლებებით. შესაბამისად, ისეთ შემთხვევებში, როდესაც დანაშაულის შედეგად ზიანი მიადგა სახელმწიფო სტრუქტურებს, პროკურორმა დაზარალებულად უნდა ცნოს სახელმწიფო. მიუხედავად იმისა, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ცალკე წარმოების სახით არ განსაზღვრავს სახელმწიფოს, როგორც დაზარალებულის, მონაწილეობას გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის პროცესში, კანონმდებლობა არც ასეთ შემთხვევებში ითვალისწინებს პროკურორისათვის დაზარალებულის უფლება-მოვალეობების მინიჭების შესაძლებლობას.⁶⁶ ამდენად, იმ შემთხვევაში, როდესაც დაზარალებული არის სახელმწიფო, მიზანშეწონილია, რომ დაზარალებულის უფლებები მიენიჭოს იმ კონკრეტულ სახელმწიფო ორგანოს წარმომადგენელს, რომელსაც მიადგა ან შეიძლებოდა მისდგომოდა ზიანი, როგორც ეს ხდება იურიდიული პირის წინააღმდეგ დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში.

საინტერესოა, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში არ არის განმარტებული, თუ რა შეიძლება იყოს ქონებრივი, მორალური ან ფიზიკური ზიანი. თუმცა, სისხლისსამართლის კოდექსში მოცემული დანაშაულების დისპოზიციებში გათვალისწინებულია ზიანის წარმოქმნის შესაძლებლობები და სახეები, ამიტომ პროკურორმა ზიანის დასადგენად ყურადღება უნდა მიაქციოს დანაშაულის ხელყოფის ობიექტს.⁶⁷ მაგალითად, ქურდობის ან ძარცვის ჩადენის შემთხვევაში ზიანი ადგება ადამიანის ქონებას, საკუთრებას.

65 თუმანიშვილი გ., წიგნში „საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი“, გ. გიორგაძის რედაქტორობით, 2015 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით, თბილისი, 2015, 219.

66 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, 2013, 150.

67 მახარაძე ა., ზიანის ცნება და პირის დაზარალებულად ცნობის პრობლემები, ჟურნალი „მართლმსაჯულება“, №1, თბილისი, 2009, 56-57.

ყველა შემთხვევაში, პირის დაზარალებულად ცნობის საკითხი გარკვეულ პროცედურებს გადის. კერძოდ, პროკურორს, საკუთარი ინიციატივით ან პირის დაზარალებულად ცნობის შესახებ განცხადებით მიმართვის შემთხვევაში, გამოაქვს დადგენილება პირის დაზარალებულად ან დაზარალებულის უფლებამონაცვლედ ცნობის შესახებ. იმ შემთხვევაში, თუ პროკურორმა განაცხადი მისი შეტანიდან 48 საათის განმავლობაში არ დააკმაყოფილა, პირს უფლება აქვს, გადაწყვეტილება გაასაჩივროს ზემდგომ პროკურორთან და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის შემთხვევაში - ზემდგომი პროკურორის გადაწყვეტილება გაასაჩივროს სასამართლოში. საინტერესოა, რომ ზოგჯერ, პროკურორი 48 საათის ვადაში არ იღებს გადაწყვეტილებას არც განაცხადების დაკმაყოფილების და არც დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ, თუმცა, პრაქტიკაში ასეთი მიდგომა აღიქმება, როგორც დაზარალებულად ან დაზარალებულის უფლებამონაცვლედ ცნობაზე უარის თქმის შემთხვევა.⁶⁸ თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილების მიხედვით, „მართალია, სახეზე არ გვაქვს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული საპროცესო დოკუმენტი, რომლის კანონიერებაზე უნდა იმსჯელოს სასამართლომ, თუმცა, იმის გათვალისწინებით, რომ არ მოხდეს დაზარალებულის უფლებამონაცვლის საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული უფლებების უგულვებლყოფა, მათ შორის, პროკურორის მიერ დაზარალებულის უფლებამონაცვლედ ცნობაზე უარის თქმის შესახებ გადაწყვეტილების გასაჩივრების უფლების შეზღუდვა, სასამართლომ უნდა განიხილოს აღნიშნული საჩივარი.“ რაც შეეხება გადაწყვეტილების ზემდგომ პროკურორთან გასაჩივრების ვადას, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-13 თავის 95-ე მუხლი, სადაც საუბარია შუამდგომლობისა და საჩივრის განხილვის ზოგად წესებზე, ადგენს პროკურორის გადაწყვეტილების გასაჩივრების შესაძლებლობას და ამისათვის 10-დღიან ვადასაც უთითებს, რომელიც აითვლება იმ მომენტიდან, როდესაც მომჩივნისათვის ცნობილი გახდება გადაწყვეტილების შინაარსი. შესაბამისად, მიუხედავად იმისა, რომ კანონმდებლობა დაზარალებულის მიერ ზემდგომ პროკურორთან გასაჩივრების რაიმე სპეციალურ რეგულაციებს არ განსაზღვრავს, შესაძლებელია ზოგადი ნორმებისა და ვადების გამოყენება.

აღსანიშნავია, რომ კანონმდებლობა, არ განსაზღვრავს რაიმე სტანდარტს პირის დაზარალებულად ცნობის თაობაზე, თუმცა, მიუთითებს, რომ პირის დაზარალებულად აღიარების კრიტერიუმი სათანადო საფუძვლების არსებობაა. რა თქმა უნდა, დაზარალებულად ცნობისათვის აუცილებელია არსებობდეს რაიმე სახის სტანდარტი, რომელიც პირის დაზარალებულად ცნობის მიზანშეწონილობას განსაზღვრავს. სასურველია, რომ ეს მოხდეს გამოძიების საწყის ეტაპზევე, რადგან თუ შემდგომ პროკურორმა შეწყვიტა გამოძიება ან არ დაიწყო სისხლის სამართლებრივი დევნა, დაზარალებულის პროცესუალური სტატუსის გარეშე, პირი მოკლებულია შესაძლებლობას, გაასაჩივროს ამგვარი გადაწყვეტილებები. ამასთან, აუცილებელია, რომ დაზარალებულები თავიდანვე სათანადოდ იყვნენ ჩართულები სამართალწარმოების პროცესში. ამდენად, მნიშვნელოვანია, რომ ამ დანაშაულს, რომელიც დაზარალებულად ცნობისათვის სათანადო საფუძვლების არსებობას მოითხოვს, მიეცეს გონივრული ინტერპრეტაცია და დანაშაულის მსხვერპლებს არ შეეზღუდოთ მინიმალური და მცირედი უფლებებით სარგებლობა იმ მიზეზით, რომ პროკურორი არ ცნობს მას

68 თბილისის საქალაქო სასამართლოს განჩინება, №3/8106, 22 აპრილი, 2015.

დაზარალებულად ან დაზარალებულის უფლებამონაცვლედ.⁶⁹ დანაშაულის შედეგად დაზარალებული პირი რაც უფრო ადრე შეძლებს, მონაწილეობა მიიღოს სისხლის სამართლის პროცესში, მით უფრო მეტი შესაძლებლობა ექნება თავისი უფლებების დასაცავად.⁷⁰ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოითქვა მოსაზრება, რომ პირი დაზარალებული ხდება დანაშაულის ჩადენის მომენტში, ამიტომ, სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა და პირის დაზარალებულად ცნობა ერთდროულად უნდა ხდებოდეს.⁷¹ გავრცელებული პოზიციით, პირის დაზარალებულად ცნობისათვის საჭიროა შესაბამისი ცნობები, რომლებიც „საკმაო ალბათობით“ მიუთითებს დანაშაულის შედეგად მიყენებულ ზიანზე, შესაბამისად, დაზარალებულად ცნობის შესახებ გადაწყვეტილების გამოტანისას საკმარისია ვარაუდი იმის შესახებ, რომ მას დანაშაულის შედეგად მორალური, ქონებრივი ან ფიზიკური ზიანი მიაღდა.⁷² თუ დაზარალებულად ცნობის შესახებ ვარაუდი არ გამართლდა, პროკურორს კანონმდებლობით აქვს შესაძლებლობა, გააუქმოს დადგენილება პირის დაზარალებულად ცნობის თაობაზე.⁷³ თბილისის საქალაქო სასამართლომ ერთ-ერთ საქმეზე, სადაც განზრახ მკვლელობის დანაშაულზე გარდაცვლილის და მოითხოვდა დაზარალებულის უფლებამონაცვლედ ცნობას, აღნიშნა, რომ საქმეში ბრალდებულის არარსებობა არ წარმოადგენს რაიმე ხელშემშლელ გარემოებას პირის დაზარალებულად ცნობასთან დაკავშირებით და, შესაბამისად, პროკურორმა უსაფუძვლოდ უთხრა პირს უარი დაზარალებულის უფლებამონაცვლედ ცნობაზე, რითაც ფაქტობრივად მოესპო მას შესაძლებლობა, ისარგებლოს კანონით მინიჭებული უფლებებით.⁷⁴

ამდენად, დანაშაულის ჩადენაში ბრალდებულის ან დანაშაულის ფაქტის დაუდგენლობის გამო, ასევე, ამგვარი დასაბუთების გარეშე, დაზარალებულის/დაზარალებულის უფლებამონაცვლის სტატუსის მინიჭებაზე უარი, არსებული საკანონმდებლო ნორმების არასწორი ინტერპრეტაციისა და საკითხისადმი არასწორი დამოკიდებულების შედეგი იქნება.⁷⁵

69 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, 2013, 213-219; აგრეთვე, იხ. საქართველოს სახალხო დამცველის სპეციალური ანგარიში, სამართალდამცავთა მიერ ჩადენილი შესაძლო დანაშაულების გამოძიების პრაქტიკა, საკანონმდებლო რეგულაციები და ეფექტიანი გამოძიების საერთაშორისო სტანდარტები, თბილისი, 2014, 60; აგრეთვე, იხ. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, თბილისი, 2014, 345-349; აგრეთვე, იხ. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, თბილისი, 2015, 552-562.

70 მახარაძე ა., ზიანის ცნება და პირის დაზარალებულად ცნობის პრობლემები, ჟურნალი „მართლმსაჯულება“, №1, თბილისი, 2009, 60, 63.

71 ფალიაშვილი ა., საჭიროა სრულიად ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, ჟურნალი „სამართალი“, №10-11, თბილისი, 1992, 28.

72 მახარაძე ა., ზიანის ცნება და პირის დაზარალებულად ცნობის პრობლემები, ჟურნალი „მართლმსაჯულება“, №1, თბილისი, 2009, 62-63.

73 სსკ-ის 56-ე მუხლის მე-6 ნაწილი.

74 თბილისის საქალაქო სასამართლოს განჩინება, №3/8106, 22 აპრილი, 2015.

75 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, თბილისი, 2013, 213.

3.2. დაზარალებულის ჩართულობა სამართალწარმოების პროცესში

დაზარალებულად ცნობის შემდეგ პირი იძენს გარკვეულ უფლება-მოვალეობებს, რომელთა მეშვეობითაც ახორციელებს თავისი კანონიერი უფლებებისა და ინტერესების დაცვას. დაზარალებულის ინტერესია, რომ მის მიმართ ჩადენილი დანაშაული სათანადოდ იქნეს გამოძიებული, რეალური დამნაშავე გამოვლინდეს, დანაშაული სწორად და ადეკვატურად შეფასდეს, და საბოლოოდ, მიღებულ იქნეს სწორი და სამართლიანი გადაწყვეტილება.⁷⁶ იმ შემთხვევაში, როდესაც ჩადენილია დანაშაული, დამნაშავეს მიმართ სასჯელის გამოყენება შედის დაზარალებულისა და საზოგადოების ინტერესებში.⁷⁷ ეს ხელს უწყობს არა მარტო ზიანის ეფექტურ და ადეკვატურ ანაზღაურებას, არამედ დაზარალებულთან მიმართებით სამართლიანობის განცდის დაკმაყოფილებას იმ გაგებით, რომ სახელმწიფო არის მონდომებული და მოტივირებული, დაიცვას მისი უფლებები და არ არის გულგრილი მისი პრობლემების მიმართ.⁷⁸ სამართლიანი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულება არა მხოლოდ ბრალდებულის, არამედ დაზარალებულთა უფლებებსაც მოიცავს. თუმცა, საქართველოში არ არსებობს საკმარისი საკანონმდებლო და ინსტიტუციონალური გარემო, რომელიც ქმნის დაბრკოლებებს დაზარალებულთა მხრიდან მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით.⁷⁹

3.2.1. გამოძიების მასალების გაცნობა და მათი ასლების გაკეთების შესაძლებლობა

დაზარალებულს 2014 წლის საკანონმდებლო ცვლილებებით შესაძლებლობა მიეცა, გაეცნოს სისხლის სამართლის საქმის მასალებს, თუ ეს არ ეწინააღმდეგება გამოძიების ინტერესებს.⁸⁰ ამასთან, წინასასამართლო სხდომის გამართვამდე არაუგვიანეს 10 დღის ვადაში გაეცნოს სისხლის სამართლის საქმის მასალებს.⁸¹ საქმის მასალების გაცნობა დაზარალებულს აძლევს შესაძლებლობას, რომ სათანადოდ იყოს ინფორმირებული მიმდინარე სამართალწარმოების სხვადასხვა დეტალების შესახებ. საინტერესოა, რომ გამოძიების ინტერესების მოტივით საქმის მასალების გაცნობაზე უარის თქმა ფართო ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა, რაც ქმნის არასწორი და ნაკლოვანი პრაქტიკის ჩამოყალიბების საფრთხეს. ამისათვის, აუცილებელია, რომ პროკურორის უარი კონკრეტულ და განჭვრეტად საფუძველებს ემყარებოდეს. ერთი მხრივ, დაზარალებულებისათვის განჭვრეტადი უნდა იყოს საგამოძიებო ორგანოების პოზიცია, რატომ ეუბნება უარს საქმის მასალების გაცნობაზე და, მეორე მხრივ, უფლების ასეთი შეზღუდვა უნდა იყოს აუცილებელი და მიზნის პროპორციული, რათა არ გაჩნდეს მიკერძოებულობისა და

76 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქე ხათუნა შუბითიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, №1/8/594, 2016 წლის 30 სექტემბერი, II-10.

77 ცეტიტიშვილი თ., სასჯელის შეფარდების საკითხისათვის, გურამ ნაჭყებიას 75 წლის საიუბილეო კრებული, თბილისი, 2016, 132.

78 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქე ხათუნა შუბითიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, №1/8/594, 2016 წლის 30 სექტემბერი, II-10.

79 დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, ეუთო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში (საქართველო), ვარშავა, 2014, 12-13, § 19; 131-145, პ § 251-289.

80 სსკ-ის 57-ე მუხლის პირველი ნაწილის „თ“ ქვეპუნქტი.

81 სსკ-ის 57-ე მუხლის პირველი ნაწილის „კ“ ქვეპუნქტი.

არაობიექტურობის შეგრძნება.⁸² მნიშვნელოვანია, რომ საქმის მასალების გაცნობის გარდა, დაზარალებულს ჰქონდეთ ამ დოკუმენტების ასლების გაკეთების შესაძლებლობაც. ზოგჯერ დაზარალებულს სჭირდება საქმის მასალები, რათა სხვა გზებითაც შეძლოს საკუთარი უფლებების დაცვა. კერძოდ, საქმის მასალების გარეშე დაზარალებულს ხელი ეშლება, მიმართოს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს და იღავოს გაჭიანურებული ან/და არაეფექტური გამოძიების თაობაზე. ასევე, შესაძლოა, დაზარალებულს სურდეს სამოქალაქო სარჩელის შეტანა სასამართლოში ზიანის ანაზღაურების შესახებ, რისთვისაც სჭირდება საქმის მასალები, რომ წინასწარ დაგეგმოს თავისი სტრატეგია და განჭვრიტოს, რამდენად ეფექტური იქნება დავის განხორციელება. მართალია, დაზარალებულებისათვის გამოძიების დოკუმენტების გადაცემა გარკვეულ საფრთხეებს შეიცავს, მაგალითად, როგორცაა, პერსონალური მონაცემების გასაჯაროება, თუმცა, შესაძლოა, ეს საფრთხე შემცირდეს მასალების დამტრინვით ან დაზარალებულის დავალდებულებით, არ გაამჟღავნოს გამოძიების შესახებ ინფორმაცია, სსსკ-ის 104-ე მუხლიდან გამომდინარე.

ამდენად, მნიშვნელოვანია, რომ პროკურორის მხრიდან საქმის მასალების გაცნობაზე უარი განპირობებული იყოს კონკრეტული მიზეზებით და ამავდროულად, თუ პროკურორი მიიჩნევს, რომ დაზარალებულებისათვის გამოძიების მასალების გაცნობა არ ეწინააღმდეგება გამოძიების ინტერესებს, მას კანონმდებლობით ამ დოკუმენტების ასლების გაკეთების შესაძლებლობაც უნდა მიეცეს.

3.2.2. სამართალწარმოების შესახებ ინფორმაციის მიღების უფლება

დაზარალებულს უფლება აქვს, იყოს ინფორმირებული გამოძიების მიმდინარეობისა და სასამართლოში საქმის განხილვის სხდომების შესახებ.⁸³ კერძოდ, პროკურორმა დაზარალებულის მოთხოვნის შემთხვევაში წინასწარ უნდა შეატყობინოს მას შემდეგი საპროცესო მოქმედებების ჩატარების ადგილი და დრო: ბრალდებულის პირველი წარდგენა სასამართლოში, წინასასამართლო სხდომა, საქმის არსებითად განხილვის სხდომა, საპროცესო შეთანხმების განხილვის სხდომა, სასჯელის შეფარდების სასამართლოს სხდომა და სააპელაციო ან საკასაციო სასამართლო სხდომები. აგრეთვე, მოთხოვნის შემთხვევაში, შეუძლია მიიღოს ინფორმაცია ბრალდებულის მიმართ გამოყენებული აღკვეთის ღონისძიების თაობაზე და ბრალდებულის/მსჯავრდებულის მიერ პენიტენციური დაწესებულების დატოვების შესახებ, თუ ამით ბრალდებულს/მსჯავრდებულს რეალური საფრთხე არ ემუქრება.⁸⁴ აღსანიშნავია, რომ 2014 წელს განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებების შედეგად, ინფორმაციის მიღება დამოკიდებული გახდა დაზარალებულის აქტიურობაზე. ამ ცვლილებებამდე პროკურორი ვალდებული იყო, დაზარალებულის მოთხოვნის გარეშეც მიეწოდებინა ინფორმაცია სხდომების

82 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, თბილისი, 2014, 351-352.

83 სსსკ-ის 58-ე მუხლი.

84 სსსკ-ის 57-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ი“ ქვეპუნქტი.

ჩატარების შესახებ.⁸⁵ შესაბამისად, საკანონმდებლო ცვლილებებით დაზარალებულის ინფორმირების უფლების ნაწილში მდგომარეობა გაუარესდა. ხშირად დაზარალებულს არ აქვს შესაძლებლობა, თვალი მიადევნოს სისხლის სამართალწარმოებასა და სათანადოდ გაიაზროს შესაბამისი პროცედურების რიგითობა და სპეციფიკა, რადგან უმეტესად მათ არ იციან სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა. ამდენად, ასეთი საკანონმდებლო ფორმულირების ფარგლებში, დიდია ალბათობა იმისა, რომ დაზარალებულმა ვერ მიიღოს ინფორმაცია სისხლის სამართლის საქმის განხილვის ეტაპების შესახებ. შესაბამისად, დაზარალებულის ინფორმირება დამოკიდებული უნდა იყოს არა მის აქტიურობაზე, არამედ კანონმდებლობით უნდა გაიწეროს, როგორც პროკურორის ვალდებულება, დაზარალებულს წინასწარ მიაწოდოს ინფორმაცია სხვადასხვა საპროცესო მოქმედებების შესახებ, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში 2014 წლამდე არსებული რეგულირების მსგავსად.

დაზარალებულს უნდა ჰქონდეს რწმენა, მოლოდინი იმისა, რომ იგი არ არის იგნორირებული სახელმწიფოს მხრიდან. ეს შესაძლებელია, მიღწეულ იქნას მაქსიმალური ინფორმაციის მიწოდებით გამოძიებისა თუ სასამართლო განხილვის ეტაპზე.⁸⁶ ეს მიდგომა უფრო მეტად შეუწყობს ხელს დანაშაულის გახსნას, ვინაიდან, თუ დაზარალებულები თავს იგრძნობენ უმნიშვნელოდ, აღარ ითანამშრომლებენ სამართალდამცველებთან და ამით სისტემაც არ იქნება ეფექტიანი, რომელიც სწორედ მოქალაქეთა ჩართულობაზეა დამყარებული.⁸⁷

3.2.3. გასაჩივრების უფლება

დაზარალებული შეზღუდულად სარგებლობს პროკურორის ცალკეული გადაწყვეტილებების გასაჩივრების უფლებით. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 56-ე მუხლის მე-5 ნაწილის მიხედვით, თუ პროკურორმა არ დააკმაყოფილა პირის განცხადება დაზარალებულად ან დაზარალებულის უფლებამონაცვლედ ცნობის შესახებ მისი შეტანიდან 48 საათის განმავლობაში, აღნიშნულ პირს უფლება აქვს, დაზარალებულად ან მის უფლებამონაცვლედ ცნობის მოთხოვნით ერთჯერადად მიმართოს ზემდგომ პროკურორს. იმ შემთხვევაში, თუ დაზარალებულად ცნობის შესახებ დადგენილების გამოტანის შემდეგ გაირკვა, რომ პირის დაზარალებულად ცნობის საფუძველი არ არსებობდა, პროკურორი იღებს გადაწყვეტილებას ამ დადგენილების გაუქმების თაობაზე, რის შესახებაც დაზარალებულს წერილობით აცნობებს. დაზარალებულს ამ გადაწყვეტილების გასაჩივრების უფლებაც აქვს ზემდგომ პროკურორთან. გასაჩივრების უფლებასთან მიმართებით მნიშვნელოვანია დაზარალებულის უფლება, გაასაჩივროს გამოძიების ან/და სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტის ან დევნის დაწყებაზე უარის თქმის შესახებ პროკურორის გადაწყვეტილება. სსსკ-ის 106-ე და 168-ე მუხლების მიხედვით, გამოძიების ან/და სისხლისსამართლებრივი

85 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი 2014 წლის 25 იანვრის მდგომარეობით, 58-ე მუხლი.

86 Reddy P., Role of the Victim in the Criminal Justice Process, Student Bar Review, National Law School of India University, 2006, Vol 18 (1), 6; <http://bit.ly/2r5LFbS> [20.09.2017].

87 Welling S., Victims in the Criminal Process: A Utilitarian Analysis of Victim Participation in the Charging Decision, Arizona Law Review, 1988, Vol 30, 92-93; <http://bit.ly/2rEXnZo> [20.09.2017].

დევნის შეწყვეტის ან სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებაზე უარის თქმის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების შემთხვევაში, პროკურორი აღნიშნულ დადგენილებას 1 კვირის ვადაში უგზავნის დაზარალებულს. ამის შემდეგ, დაზარალებულს აქვს შესაძლებლობა, ზემდგომ პროკურორთან ერთჯერადად გაასაჩივროს პროკურორის დადგენილება გამოძიების ან/და სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტის ან დევნის დაწყებაზე უარის თქმის შესახებ.

ყველა ზემოხსენებულ შემთხვევაში ზემდგომი პროკურორის გადაწყვეტილება არის საბოლოო და არ საჩივრდება, თუმცა, 2014 წლის საკანონმდებლო ცვლილების შემდეგ, დაზარალებულს აქვს უფლება ზემდგომი პროკურორის გადაწყვეტილება, რომელმაც არ დააკმაყოფილა დაზარალებულის შესაბამისი მოთხოვნები, გაასაჩივროს სასამართლოში მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც გამოძიება მიმდინარეობს განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ფაქტზე. პირის/დაზარალებულის საჩივართან დაკავშირებით მოსამართლე 15 დღის განმავლობაში იღებს განჩინებას ზეპირი მოსმენით ან მის გარეშე და ეს გადაწყვეტილება აღარ საჩივრდება.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო აღნიშნავს, რომ დაზარალებულს უნდა ჰქონდეს სახელმწიფო ორგანოებზე კონტროლისა და ზედამხედველობის განხორციელების შესაძლებლობა. ცალკეულ შემთხვევებში, ბრალდების მხარე შესაძლოა, თვითნებურად, არსებითად უუნაროდ მოიქცეს ან დაუდევრობა გამოიჩინოს და ამის გამო, ვერ შეძლოს ეფექტურად მისი დაცვა. ზოგჯერ, პროკურორი არ არის სათანადოდ მოტივირებული, რომ სრულყოფილად გამოიკვლიოს ყველა გარემოება. ეს შესაძლოა, გამოწვეული იყოს საქმეთა სიმრავლით, ენთუზიაზმის ნაკლებობით ან ნაკლები გულისხმიერებით. სწორედ ამ გარემოებების გათვალისწინებით, მართლმსაჯულების პროცესში ყოველთვის იარსებებს შეცდომების დაშვების რისკები, რამაც შესაძლოა, დააზარალოს მსხვერპლის ინტერესები.⁸⁸

გაუგებარია, როგორ უნდა მოიქცეს დაზარალებული მაშინ, როდესაც, მაგალითად, მიაჩნია, რომ პროკურორმა სრულიად უკანონოდ და დაუსაბუთებლად შეწყვიტა სისხლისსამართლებრივი დევნა და დაზარალებულის აზრით, ამ პირის ქმედებაში დანაშაულის აშკარა ნიშნები იყო?⁸⁹ ცალკეულ შემთხვევაში, პროკურორის გადაწყვეტილებებზე კონტროლის ბერკეტის არარსებობა არის თავისთავადი პროვოკაცია, რომელიც საქმის მიმართ გულგრილ და არაჯეროვან დამოკიდებულებას უწყობს ხელს. სისტემა ეფექტურად უნდა იყოს აწყობილი და უნდა არსებობდეს როგორც გამოძიების დაწყება-არდაწყების, ისე პროცესის ფარგლებში მიღებული გადაწყვეტილებების მართლზომიერების შემოწმების შესაძლებლობა. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა გამოძიების აქტების კანონიერების სასამართლოში გასაჩივრების გზით შემოწმებას, რათა გამოირიცხოს ან მინიმუმამდე შემცირდეს პროკურორის მხრიდან შეცდომის დაშვების ან გულგრილობის შემთხვევები.⁹⁰ მართალია, დაზარალებული თავად არ წარმოდგენს სისხლისსამართლებრივი

88 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქე ხათუნა შუბითიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, №1/8/594, 2016 წლის 30 სექტემბერი, II-41.

89 ბენიძე ვ., სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა შემდგომ სრულყოფას მოითხოვს, სამართლის პრობლემები, რომან შენგელიას 70 წლისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბილისი, 2012, 533.

90 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქე ხათუნა შუბითიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, №1/8/594, 2016 წლის 30 სექტემბერი, II-50.

დევნის დაწყების სუბიექტს, მაგრამ ამ უფლების გამოყენებით, ცდილობს, რომ დაიცვას საკუთარი უფლებები.⁹¹ მართლმსაჯულების მიმართ კონტროლის განსახორციელებლად დაზარალებულს კანონმდებელმა უნდა მისცეს შესაძლებლობა, გაასაჩივროს პროკურატურის გადაწყვეტილება სისხლისსამართლებრივ დევნაზე უარის თქმის ან დევნის შეწყვეტის შესახებ.⁹² სწორედ სასამართლო კონტროლი არის ყველაზე ძლიერი და ეფექტური გზა, აიძულოს პროკურორი, რომ დისკრეციული უფლებამოსილების განხორციელებისას იყოს ობიექტური და მიუკერძოებელი.⁹³ დაზარალებულისათვის ეს იქნება დამატებითი პრევენციული ბერკეტი პროკურორის უკანონო ქმედებების თავიდან ასაცილებლად.⁹⁴

საინტერესოა, დაზარალებულისათვის გასაჩივრების უფლების მინიჭება ყველა კატეგორიის დანაშაულზე, ხომ არ გამოიწვევს სასამართლოების გადატვირთვას? საკონსტიტუციო სასამართლომ ერთ-ერთ საქმეზე განმარტა, რომ შესაძლოა, ალტერნატიული ან დამატებითი პროცედურების შემუშავება დაკავშირებული იყოს გარკვეულ ხარჯებთან, სასამართლოს რესურსების გადატვირთვასთან, მაგრამ საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ დადგენილი სტანდარტების შესაბამისად, ზოგადი ადმინისტრაციული ხასიათის სირთულე, რასაც შესაძლოა ადგილი ჰქონდეს გასაჩივრების შემთხვევაში, არ შეიძლება გახდეს სასამართლოსადმი მიმართვის უფლების შეზღუდვის საფუძველი.⁹⁵ გადატვირთვის საფრთხე შეიძლება შეიქმნას სააპელაციო სასამართლოებში, რომელიც ქვეყანაში არის სულ ორი - თბილისისა და ქუთაისის. თუმცა, იმის გათვალისწინებით, რომ ასეთი საქმეების განხილვა დასრულდება პირველი ინსტანციის სასამართლოებში და აღარ მოხდება მისი გასაჩივრება სააპელაციო სასამართლოში, ამ ინსტანციაში გადატვირთულობის საფრთხე არ არსებობს. ხოლო, პირველი ინსტანციის სასამართლოებში კანონი ითვალისწინებს დაზარალებულის საჩივრის ზეპირი მოსმენის გარეშე განხილვის შესაძლებლობასაც,⁹⁶ რაც მას დააბლავებს საქმეების ზედმეტი გადატვირთულობის საფრთხისგან. მართალია, დაზარალებულისათვის გასაჩივრების უფლების მინიჭებით იზღუდება საჯარო ინტერესი - სასამართლო სისტემის გადატვირთულობისგან დაცვა, თუმცა, საჯარო ინტერესების შეზღუდვა არ არის ისეთი მასშტაბური, რომ ამან გამოიწვიოს სასამართლოების პარალიზება. ვინაიდან, დაზარალებულის საჩივარი არ გაცდება პირველი ინსტანციის სასამართლოს საქმიანობას, ამით საჯარო და კერძო ინტერესებს შორის ბალანსი დაცული იქნება.

91 მეურმიშვილი ბ., სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყება და განხორციელება ქართული სისხლის სამართლის პროცესში (გამოძიების სტადიაზე), თბილისი, 2015, 280.

92 თუმანიშვილი გ., დაზარალებული თანამედროვე სისხლის საპროცესო სამართალში, სამართლის ჟურნალი, №2, თბილისი, 2009, 84.

93 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქე ხათუნა შუბითიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, №1/8/994, 2016 წლის 30 სექტემბერი, II-50.

94 ჩხეიძე ი., დაზარალებულის უფლებრივი მდგომარეობა სისხლის სამართლის პროცესში, ჟურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი“, №2 (37), თბილისი, 2013, 123-124.

95 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქე ილია ჭანტურაია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, №2/2/558, 2014 წლის 27 თებერვალი, II-46.

96 მოსამართლეს დაზარალებულის საჩივართან დაკავშირებულ საკითხებზე განჩინება გამოაქვს ზეპირი მოსმენით ან მის გარეშე, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი 2017 წლის მაისის მდგომარეობით, 56-ე მუხლის მე-7 ნაწილი, 106-ე მუხლის 1¹-ლი ნაწილი, 168-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

დასკვნა

ამრიგად, გამოიკვეთა მთელი რიგი ხარვეზები, რაც ხელს უშლის დაზარალებულს ეფექტურად და სრულყოფილად იყოს ჩართული სამართალწარმოებაში. მნიშვნელოვანია, რომ კანონმდებლობისა და პრაქტიკის ევროპეიზაციის გზაზე ქართული სისხლის სამართლის პროცესი მაქსიმალურად მოერგოს ევროკავშირის სტანდარტებს. მიუხედავად იმისა, რომ 2014 წელს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები განხორციელდა, რომლითაც გაუმჯობესდა მდგომარეობა დაზარალებულის ინტერესების დაცვის კუთხით, კვლავ რჩება მოუწესრიგებელი და ბუნდოვანი ნორმები, რომლებიც ხელს უშლის დანაშაულის მსხვერპლებს, სრულყოფილად და ეფექტურად დაიცვან თავიანთი უფლებები. ამასთან, დაზარალებულებისათვის გარკვეული პრივილეგიების მინიჭება არ უნდა გულისხმობდეს დაზარალებულისათვის მხარის სტატუსის აღდგენას. ამდენად, დაზარალებულის უფლებები უნდა გაიზარდოს, თუმცა, ეს არ უნდა მოხდეს დაცვის მხარის უფლებების შეზღუდვისა და სისხლის სამართლის პროცესზე მათი სუბიექტური გავლენის გაძლიერების ხარჯზე. მნიშვნელოვანია, რომ დანაშაულის მსხვერპლებს გამოძიების საწყის ეტაპზევე ჰქონდეთ სამართალწარმოებაში ჩართვის შესაძლებლობა და პროკურატურამ მიანიჭოს დაზარალებულის/დაზარალებულის უფლებამონაცვლის პროცესუალური სტატუსი. იმ პირობათვის, რომელმაც მიმართა პროკურატურას განცხადებით გამოძიების დაწყების თაობაზე მისთვის ზიანის მიყენების გამო, უკვე ამ სტადიაზე დაზარალებულის სტატუსის მინიჭება უზრუნველყოფდა მისი პროცესუალური უფლებების განხორციელების შესაძლებლობას.⁹⁷ პირის დაზარალებულად ცნობა დაკავშირებულია კონსტიტუციით გარანტირებული უფლებებითსარგებლობასთან. კერძოდ, დაზარალებულს აქვს უფლება, მიიღოს ინფორმაცია გამოძიებისა და სასამართლო სხდომების შესახებ, მათ შორის, ბრალდებულის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენებისა და ბრალდებულის/მსჯავრდებულის მიერ პენიტენციური დაწესებულების დატოვების თაობაზე. ეს ყველაფერი კი მისი ინტერესების, სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის დაცვას ემსახურება. თუმცა, ამ ინფორმაციის მიღება დაზარალებულის სტატუსთან დაკავშირებული უფლებრივი პაკეტის შემადგენელი ნაწილია და პირი ამ შესაძლებლობით ვერ ისარგებლებს, თუ მას დაზარალებულის/დაზარალებულის უფლებამონაცვლის სტატუსი არ აქვს. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო ხარვეზი დაზარალებულის უფლებებთან დაკავშირებით 2014 წლის საკანონმდებლო ცვლილებების დროს გაჩნდა, როდესაც შეიცვალა მუხლის ფორმულირება და სამართალწარმოების შესახებ ინფორმაციის მიღება დაზარალებულის აქტიურობაზე გახდა დამოკიდებული. მნიშვნელოვანია, რომ კანონმდებლის ეს მიდგომა შეიცვალოს და სასამართლო სხდომების ჩატარების შესახებ ინფორმაციის მიწოდება დამოკიდებული იყოს არა დაზარალებულის მოთხოვნაზე, რომ მას სურს ინფორმაციის მიღება, არამედ პროკურორის ვალდებულებაზე, რომელიც გონივრული ვადით ადრე შეატყობინებს დაზარალებულს საპროცესო სხდომების ჩატარების დროსა და ადგილს, როგორც ეს იყო 2014 წლის ცვლილებებამდე. დაზარალებულების არასათანადო

97 მახარაძე ა., ზიანის ცნება და პირის დაზარალებულად ცნობის პრობლემები, ჟურნალი „მართლმსაჯულება“, №21, თბილისი, 2009, 62.

ინფორმირებამ შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს მათი უფლებების სრულად გამოყენებაზე. არაინფორმირებულმა დაზარალებულმა შესაძლოა, ვერ ისარგებლოს ისეთი მნიშვნელოვანი უფლებებით, როგორცაა სასამართლო პროცესის თარიღისა და ადგილის შესახებ ინფორმაციის მიღება, დაცვის სპეციალური ღონისძიებებით სარგებლობა, სასამართლო განხილვისას სასამართლოსთვის მიყენებული ზიანის შესახებ ინფორმაციის მიწოდება და ა.შ.

აგრეთვე, მნიშვნელოვანია, რომ დაზარალებული სრულყოფილად სარგებლობდეს სასამართლოში გასაჩივრების შესაძლებლობით და ყველა კატეგორიის დანაშაულის საქმეზე ჰქონდეს უფლება, გაასაჩივროს პროკურორის გადაწყვეტილება. ის ფაქტი, რომ დაზარალებული ნაკლებად მძიმე ან მძიმე კატეგორიის დანაშაულის საქმეებზე გასაჩივრების უფლებით არ სარგებლობს, არ შეესაბამება კონსტიტუციის 42-ე მუხლის პირველი პუნქტის მოთხოვნებს და ართმევს ადამიანს შესაძლებლობას, თავისი უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად მიმართოს სასამართლოს.

ყველა ამ ხარვეზის გამოსწორება მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს მდგომარეობას დაზარალებულის უფლებებისა და ინტერესების სრულყოფილად დაცვის კუთხით. ამასთან, დაზარალებულებისათვის აღნიშნული უფლებების მინიჭება არ შეზღუდავს ბრალდებულის დაცვის ინტერესებს, ხელს არ შეუშლის საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენას და არ დააკნინებს სისხლის სამართლის პროცესის არსებული მოდელის ეფექტიანობას.